

باسمه تعالی

نکاتی کاربردی در مطالعه متون حوزوی

﴿يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ﴾ غافر ۳۸

- ✚ آیا می دانید چرا طلاب مستعد قبل از مباحثه نیازی به مطالعه در خود احساس نمی کنند؟! و آیا می دانید که این رویه به مرور زمان انسان را دچار فرسودگی علمی می کند؟!
- ✚ آیا می دانید چرا برخی از دوستان شما اصرار دارند بلافاصله بعد از اتمام کلاس مطالب همان روز را مباحثه کنند؟!
- ✚ آیا می دانید فهمیدن دقیق متن خود بهترین مشوق برای ادامه درس است؟!
- ✚ آیا می دانید ۸۰ درصد طلاب فهم دقیق و عمیقی نسبت به متن درسی خود ندارند؟!
- ✚ آیا می دانید اگر با قواعد متن خوانی آشنا باشید نیاز پنداری به مراجعه به شروع نخواهید داشت؟!
- ✚ آیا می دانید اگر با قواعد متن خوانی آشنا باشید سوالات درسی شما چند برابر خواهد شد؟!
- ✚ آیا می دانید اگر با قواعد متن خوانی آشنا باشید جزو مستشکلین کلاس نخواهید بود؟!
- ✚ آیا می دانید اگر با قواعد متن خوانی آشنا باشید پس از اتمام کتاب تقریباً هیچ سؤال حل نشده‌ای نخواهید داشت؟!
- ✚ آیا می دانید اگر با قواعد متن خوانی آشنا باشید هر سال می توانید دروس سال قبل را با تسلط کافی تدریس کنید؟!
- ✚ آیا می دانید اگر با قواعد متن خوانی آشنا باشید متون درسی را سطر به سطر به صورت عمیق فرا خواهید گرفت؟!
- ✚ آیا می دانید اگر با قواعد متن خوانی آشنا باشید دیگر از امتحانات شفاهی هراسی نخواهید داشت؟!
- ✚ آیا می دانید...؟!
- ✚ آیا می دانید...؟!
- ✚ آیا می دانید...؟!

نوشتاری که پیش روی شماست حاصل تجربیات چندین سال درس و تدریس است که به عنوان

«قواعد فهم متون حوزوی» به خدمت طلاب گرانقدر ارائه می شود، باشد که مورد رضای حق تعالی قرار گیرد.

نظرات و پیشنهادات همه سروران گرامی را بر دیده نهاده و در تکمیل بحث از آنها استفاده خواهد شد. مطالب

خود را می توانید با شماره تلفن ۰۲۹۳-۴۵۱-۰۹۱۲ به نام محسن زارع پور در میان بگذارید.

انجمن علمی- پژوهشی رشاد

سال ۱۳۸۹

۱. «نمودار کلی کتاب» را برای خودتان رسم کرده و در اتاق خود نصب کنید. با به ذهن سپردن این نمودار و مرور آن در اوقات غیر مفید مثل داخل اتوبوس و ... در ظرف مدّت کوتاهی کلیات یک کتاب علمی را مرور خواهید کرد!
۲. «نمودار هر بحث» را برای خود رسم کنید.

۳. در مباحث علمی و استدلالی مراحل ذیل را به دقت پیگیری کنید:

- (الف) در هر بحث مدّعی مؤلّف را کشف کرده و به وضوح و دقت آن را بنویسید.
- (ب) استدلال ارائه شده توسط مؤلّف را در متن بیابید.
- (ت) مبادی تصوّریه و تصدیقه (استدلال را روشن کنید).

✓ توضیح: مبادی هر علم به دو دسته تقسیم می شوند: مبادی تصوّریه و مبادی تصدیقیه.

مبادی تصوّریه در حقیقت تعریف موضوعات و محمولات مسائل هر علم است^۱ و به عبارت ساده تر، همان اصطلاحاتی است که در مسائل هر علم به کار رفته است و برای فهم مسائل آن علم، دانستن آنها ضروری است. مثلاً در مسأله «الفاعل مرفوع» تعریف اطراف این قضیه، یعنی تعریف «فاعل» و «مرفوع»، مبادی تصوّریه این مسأله هستند؛ زیرا تا تصوّر درستی از فاعل و مرفوع نداشته باشیم نمی توانیم صحت یا سقم این قضیه را تعیین کنیم. همچنین در مسأله اصولی «المشتقّ حقیقه فی المتلبّس بالمبدأ بالفاعل» تعریف تک تک کلمات موجود در گزاره، یعنی تعریف «مشتقّ، حقیقت، متلبّس، مبدأ و بالفعل»، مبادی تصوّریه این بحث اصولی هستند. مبادی تصدیقیه، مجموعه گزاره های اثبات شده یا مفروضی هستند که در حلّ مسائل هر علم از آنها استفاده می شود، و به عبارت دیگر مسائلی هستند که تصدیق قضایای هر علم متوقّف بر آنهاست.^۲

مبادی تصدیقیه اگر بدیهی باشند، مانند استحالة اجتماع نقیضین، «علوم متعارفه» نامیده می شوند. و اگر نظری باشند خود بر دو نوعند: یا در علمی دیگر اثبات شده و یا در آینده اثبات خواهد شد که «اصول موضوعه» نامیده می شوند و یا بدون اثبات در قضایای یک علم به کار می روند که در این صورت «مصادرات» نامیده می شوند؛ زیرا پر واضح است که اثبات یک ادعا بر پایه ادعایی دیگر صحیح نبوده و نوعی مصادره بر مطلوب محسوب می شود.^۳

- (ث) مقدّمات استدلال مطرح شده را در قالب قیاس منطقی و به صورت صغری و کبری بنویسید.
- (ج) سعی کنید صغری و کبری قیاس را اثبات کنید.
- (ح) قواعد انتاج قیاس را بر روی قیاس مزبور پیاده کنید.
- (د) رابطه بین دلیل و مدعی را بسنجید.

✓ توضیح: بین دلیل و مدعی چند حالت متصوّر است:

- (۱) دلیل اعمّ از مدعی باشد، مثل اینکه برای اثبات ذکاوت زید به طلبه بودن او استدلال کنیم؛ پرواضح است که این دلیل اعمّ از مدعی است زیرا علاوه بر اثبات کاوت زید ذکاوت سایر طلاب را نیز اثبات می کند.
- (۲) دلیل اخصّ از مدعی باشد، مثل اینکه برای اثبات ذکاوت همه طلاب به ترک بودن آنها استدلال کنیم؛ پر واضح است که این دلیل اخصّ از مدعی است زیرا همه طلاب ترک زبان نیستند لذا این دلیل همه مدعی را اثبات نمی کند و برخی افراد بدون دلیل باقی می مانند.
- (۳) دلیل مساوی با مدعی باشد، یعنی دلیل به گونه ای باشد که تمام افراد مدعی را بدون کم و زیاد اثبات کند.

۱. بحوث فی الأصول، ج ۱، صفحه ۱۷.
 ۲. بحوث فی الأصول، ج ۱، صفحه ۱۷.
 ۳. تحریرات فی الأصول، ج ۱، صفحه ۵۱.

۴) **دلیل عین مدعی باشد**، مثل اینکه برای اثبات ذکاوت زید به ذکاوت او استدلال کنیم. این قسم استدلال در اصطلاح «**مصادره بر مطلوب**» نامیده شده و از اقسام مغالطه محسوب می‌شود.

۵) **دلیل بیگانه از مدعی باشد**، مثل اینکه برای اثبات ذکاوت زید به فرو ریختن برج‌های دو قلو در آمریکا استدلال کنیم.

ه) اگر در متن به استدلال (شکالی وارد شده است) روشن کنید که (شکال به صغری است) استدلال (ست و یا کبرای آن و به اصطلاح (شکال صغری است) یا کبروی .

۴. در هر بحثی **مقام بحث** را به درستی تشخیص دهید که مؤلف در مقام توضیح است و یا در مقام اشکال و یا در مقام تأیید و یا در مقام اظهار نظر و یا ... و همه این حالات را در لابه‌لای کتاب خود یادداشت کنید.

۵. هر وقت در سر کلاس درس حرفی برای گفتن داشتید قدری تأمل کرده و **موضع خود** را مشخص کنید که کدام حالت را دارید:

الف) سؤالی نسبت به مطالب مطرح شده دارید.

ب) به مطالب مطرح شده اشکال دارید.

ج) در صدد تأیید مطالب مطرح شده هستید.

د) در قنات بی ارتباط با درس و فضای کلاس است.

۶. هر جا و هر زمان با کلمه‌ای مواجه شدید یا نسبت به مطلبی «**ابهام**» داشتید حتماً از اساتید آن فن سؤال کرده و ابهام خود را برطرف کنید .

۷. هیچگاه از اشکال کردن نهراسید اما این را بدانید که «**خداشه در مثال**» ضعیف‌ترین مدل اشکال است که به «مناقشه در مثال» معروف است.

۸. «**اعراب**» و «**ضبط**» کلمات نامأنوس را مشخص کرده و در متن یادداشت کنید.

✓ **توضیح: «اعراب»** مربوط است به حرکت آخرین حرف کلمه و «**ضبط**» مربوط است به حرکت سایر حروف کلمه؛ اعراب کلمات را از طریق نقش‌های نحوی باید تشخیص داد، اما تعیین ضبط کلمات منوط است به مراجعه به کتب لغوی، لذا در مطالعه متون هرگاه به کلمه‌ای برخوردید که ضبط آن را نمی‌دانستید حتماً به لغتنامه مراجعه کرده و در حاشیه کتاب خود ضبط دقیق آن کلمه را یادداشت کنید.

۹. هر جا مطلبی به عنوان **مؤید** ذکر شد، در دو نکته تأمل کنید:

الف) این مطلب چه ضعفی داشت که دلیل نشد و مؤید شد؟

ب) نحوه تأیید بر مدعی چگونه است؟

۱۰. هرگاه در مسأله‌ای **ادعای وجود قرینه** شد سه نکته ذیل را دنبال کنید:

الف) قرینه را پیدا کنید.

ب) نحوه قرینیت قرینه را تحلیل کنید.

ج) قرینیت قرینه را از دیدگاه خودتان بررسی کنید.

۱۱. کلمه «**ایضاً**» را در متون و عبارات با دقت معنی کرده و به صرف معنای «همچنین» اکتفا نکنید.

۱۲. «إلا» گاهی ادات استثناست ولی گاهی کلمه‌ای است مرکب از «إن» و «لا» یا حرف نفی دیگر و به «إلا» ترکیبیه معروف است. إلا ترکیبیه را در متون یافته و به دقت تفسیر کنید.

۱۳. به تشبیه های معکوس دقت داشته باشید .

✓ **توضیح:** تشبیه معکوس اختصاص به جملات منفی دارد که حکم در مشبّه به مخالف است با حکم در مشبّه، مثل اینکه بگوییم زید آدم خوبی نیست مثل عمرو (که آدم خوبی است).

۱۴. هرگاه در متن مثالی ذکر شد، مراحل ذیل را دنبال کنید:

(الف) معلّ شاهر را در مثال بیابید و زیر آن خط بکشید.

(ب) نوه تطبیق قاعده مطرح شده را بر معلّ شاهر بنواهد.

(ج) ببینید به نظر خودتان قاعده بر شاهر مثال تطبیق می‌کند یا نه.

۱۵. فرق «مثال» و «نظیر» آن است که مثال و مُمثّل از جمیع جهات مثل همدند ولی نظیر چنین نیست. مثلاً اگر برای بیان ویژگی‌های یک طلبه کوشا به یکی از طلاب مثال بزنیم از باب مثال است، اما اگر به یک کارگر کوشا مثال بزنیم از سنخ نظیر است. این تفاوت در اکثر کتب علمی دقیق، خصوصاً کتب قدیمی مراعات شده است، لذا وجود این تفاوت را در مثال و نظیرهای موجود در متون درسی خود احراز کنید .

۱۶. در هر جای متن به یک «تقسیم» برخوردید نکات ذیل را روشن کنید:

(الف) مقسم و ملاک تقسیم را مشخص کنید.

(ب) شرایطی که در منطق برای صحت تقسیم ذکر شده است را در آن احراز کنید .

۱۷. هر جا به کلمه «بناء» برخوردید بدانید بحث مبنایی است و باید به سؤالات ذیل پاسخ دهید:

(الف) در این مسأله پند مینا وجود دارد؟

(ب) مبنای مشهور در مسأله چیست؟

(ج) مبنای مذکور در متن مبنای چه کسی است؟

۱۸. در هر جای عبارت به کلمه «بذلک یظهر» یا «بذلک یعلم» یا «ظهر ممّا تقدّم» برخوردید حتماً مشار إلیه ذلک و ما تقدّم را تعیین کنید .

۱۹. در هر جا به عبارت «تقدّم سابقاً» یا «کما تقدّم» برخوردید صفحات سابق را جستجو کنید و ببینید مؤلف سابقاً در چه بحثی این مطلب را گفته است .

۲۰. در هر عبارت «مرجع ضمائر و مشار إلیه اسماء اشاره» را با دقت تعیین کرده و روی آنها بنویسید .